

Murod Muhammad Do'st "Dasht-u dalalarda" hikoyasi

Barno Sotimova Botirali qizi

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat

o'zbek tili va adabiyoti universiteti

Ona tili va adabiyot ta'limi 4-bosqich talabasi

Abstract: In this article, the story "Dasht-u Dalalda" shows the experiences of the Uzbek nation, mental images, and issues of Uzbek character.

Key words: tradition, love, spiritual renewal, artificiality, fakeness, living water, family, test, ariat, socio-philosophical

Аннотация: В данной статье в рассказе «Дашт-у Далаларда» показаны переживания узбекского народа, ментальные образы и проблемы узбекского характера.

Ключевые слова: традиция, любовь, духовное обновление, искусственность, фальшь, живая вода, семья, испытание, ариат, социально-философский.

Annotatsiya: Ushbu maqolada "Dasht-u dalalarda" hikoyasida o'zbek millatiga xos kechinmalar, ruhiyat tasvirlari, o'zbekona xarakter masalalarini ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: an'ana, sevgi, ruhiy-ma'naviy yangilanish, yasamalik, soxtalik, tiriklik suvi, oila, sinov, oriyat, ijtimoiy-falsafiy.

Bu asar haqida yozuvchi Nazar Eshonqul shunday deydi: “Menga XX asrning beshta eng yaxshi hikoyasini sanang deyishsa, shubhasiz, shu beshtaning ichiga “Dashtu dalalarda” hikoyasini qo’shgan bo’lardim. Mabodo XX asrning birdan bir yaxshi hikoyasini ayting deyishsa, yana shu hikoyani tilga olardim... Mendan bitta asar bilan yozuvchi adabiyotda qolishi mumkinmi deyishsa: “Ha! Bu Murod Muhammad Do’st va uning “Dasht-u dalalarda” hikoyasi” – deb javob qaytarardim”.

Albatta bunday e’tirof mubolag’a emas. Haqiqatdan “Dasht-u dalalarda” hikoyasi ana shunday e’tirofga loyiq asar. Yozuvchi tabiri bilan aytganda asar “Muhabbat haqidagi barcha asarlarga iddao tarzida” yozildi. Ya’niki muhabbat haqidagi asarlarda oshiq va ma’shuqa har tomonlama yetuk obrazlar sifatida namoyon bo’ladi. Yozuvchi asariga atayin cho’pon yigit va uning xotinini bosh obraz qilib oladi. Ya’ni u shu vaqtgacha yozilmish asarlardagi (tipik sujet) sevgiga birmuncha kesatiq va boshqalarda uchramaydigan tarzda ta’rif beradi. Hikoyada bir qarashda “hayot atalmish daryo oqimidan ortda qolib ketgan” sodda, birmuncha omi, oddiy kishilar. Lekin, shu oddiy, sodda, balki, qo’pol, soddadil odamlar xarakteri, ruhiyati, fe’l-atvori, ko’nglidagi nurli tomonlarini, yuksak darajadagi ma’naviy boyligi, o’tda kuymaydigan, suvda cho’kmaydigan sevgini ko’rsatishga, balki tarannum qilishga muvaffaq bo’ladi. Polvon ham, xotini Xadicha ham oddiy qishloq odamlari. Polvon Nazar Maxsumga o’zi aytganidek “olishadigan polvon emas, otasi qo’yib ketgan ismi”. Xadicha ham chiroyda ham, yurish-turish o’zini tutishida ham boshqalardan deyarli umuman farq qilmaydi. Polvon cho’ponlik qiladi, Xadicha uy yumushlarini. Ularning Chaman ismli to’rt yashar qizchasi ham bor. Asarda Polvonning singlisi Adolat, kuyovnavkar bo’laman deb boshidan tosh yegan va butun Galatepa qishlog’iga kulgi bo’lgan G’uchchi chol, odamlar bilan urishganda har ne nomardlikdan qaytmaydigan qo’shnisi Salim saqich, uning xotini Mahfirat, “Maxsum buva” nomiga yarashmaydigan xiyla ayyor, “savobli ish” qilib yuradigan Nazar Maxsum, g’ururi o’zidan baland Xadichaning ukasi Sattorqul va boshqa obrazlar bor.

Voqealar Polvon atrofida kechadi. Yozuvchi hikoya qahramonlarini yalang'och tasvir bilan ta'riflamaydi. Ko'klarga ko'tarib maqtamaydi ham. Aksincha, ularni suhbatlari orqali, o'y-fikrlari, o'zini tutishi, ba'zan holati bilan ko'rsatib beradi. Biz ham maqolada bir necha o'rinlarda asardan iqtibos keltirdik. Maqsad poetik obrazlarga quruq ta'rif emas, "Psixologik tasvir" va "Dialog" lar berish va shu orqali o'quvchi obrazlarni o'zi "tanib" oladi. Polvon voqealarni boshqaruvchi obraz. Barcha voqealar u bilan kechadi. Asar voqealaridan Polvonni kamgap, xiyla baquvvat, mulohazali, shu bilan birga jahli tezroq, birmuncha o'rliigi ham bor, ammo xotinini yaxshi ko'radigan, ishonuvchan, ba'zan rahmdil, g'ururi baland, dovyurak ekanligini anglash mumkin. Xadicha ham o'zbek ayollari singari, sodda, samimiy qishloq ayoli. Ukasi Sattorqulning xotini tug'ganda ikki hafta ukasinikiga qolib, Salim saqichning tuhmatiga qoladi. Polvon o'zi rostgo'y bo'lgani uchun, qolaversa mast holatda bu gapga ishonadi. Xadicha qasam ichib, qizini, enasini hatto Xudoni guvoh qilsa ham Polvon ishonmaydi. Ishongisi kelsa ham, ko'ngilda tugun qolishini biladi. Xadichaning ota uyiga ketib qolishini yozuvchi shunday tasvirlaydi: "Bir sidra kiyimini tugun qilib poygakda qotib turdi, eridan bir sazo chiqishini kutdi, lekin Polvon er bo'lib bir narsa demadi. Dahlizga chiqib yana birpas turdi, hovliga chiqib hovlida turdi, ilindi, qaytarib olarku, dedi, ammo Polvon teskari to'ng bo'lib yotaverdi".

O'zbek ayollari vafoli, sadoqatli. Erining Salim saqichning gapiga ishonib qistovga olishi-yu, musht ko'tarishiga-da chidagan Xadicha, Polvonning qizi haqida: "Ma, muniyam obket, pishirib yeysanmi, isqotinga qo'yasanmi?!..." degan tahqirli gapiga chiday olmay uyiga ketishga majbur bo'ladi.

Adabiyotda milliy ruh ifodasini bir necha xil tamoyillar asosida tahlil etish mumkin. Bu tamoyillar fikrimizcha, quyidagi ko'rinishlarda namoyon bo'ladi: 1) millatning asl tabiatini, siyratini aks ettirish; 2) poetik fikr ifodasining milliy tafakkurga tayanishi; 3) poetik obrazning milliy ifoda orqali suvratlanishi. Asar sujeti boshqa asarlarnikidan farq qiladi.

Ya'ni asar "Kompozitsiya", "Tugun" qismlaridan emas, to'g'ridan to'g'ri "Voqealar rivoji" bilan boshlanadi. "

Asarning kulminatsiyasida Sho'rquduqqa borganda Xadichaning: "Talog'imni aytardingizmi?" degan gapiga javoban, Polvon: "Aytardim, lekin endi bo'lmaydi, ilojim yo'q, aytsam - qo'rqqoqqa chiqaman. Chidaysan endi, Xatcha", - deydi. Polvon - oriyatli, mard yigit obrazi. Chunki, qaynisi Sattorqul va uning ikki sherigi uning adabini bermoqchi bo'lib quvib yetganida, nomardlik bo'lmasin deb etik qo'ngiga qo'l yubormaydi. Ularga gap qotganda ham qaynisiga emas, uning sheriklariga do'q qiladi. Hikoya so'ngida Polvon ham Xadicha ham o'z ayblarini tushunib yetishib, yana yarashib oladi.

Bu asar xulosa qilib aytganda milliy ruhiyatimizni, o'zbekning "men"ini aks ettirgan asar. Bu hikoya yozuvchi Murod Muhammad Do'stning nafaqat o'zbek adabiyotida va balki jahon adabiyoti darajasida muhabbat haqidagi eng mashhur asarlar qatorida turishga loyiq asar namunasi.

Ushbu hikoya katta tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan ijtimoiy-falsafiy ruhdagi asardir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1."XX asr o'zbek hikoyachiligi antalogiyasi". Tuzuvchi va nashrga tayyorlovchilar: B. Karimov, H.Abdiyev.-T. "O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti, 2016.
2. Erkin Xudoyberdiyev. "Adabiyotshunoslikka kirish: oliy o'quv yurtlari uchun darslik". T -"Sharq", 2008.
3. Nurboy Jabborov.Maqola."Nekim taqdir bo'lsa –ul bo'lur, tahqiq bilgaysen –milliy ruhiyat musavviri iztiroblari". <http://oyina.uz>